

הסתלקות יורש מחלקו בעזבון מורישו

מאת

ד"ר אליעזר וולף

עוד לפני כניסתו לתוקף של חוק הירושה הכירו בתי המשפט¹ באפשרות כי יורש יוכל להסתלק מחלקו בעזבון מורישו. בתי המשפט הכירו בכך למרות שלא נמצאה או הוראה מתאימה בחוק, ולמרות שדין זה נוגד, במידה מסוימת, את ההלכה שהוכרה הן על-פי פקודת הירושה והן על-פי חוק הירושה, כי הירושה נופלת ליורשים מיד עם מות המוריש, שהרי לאחר שיורש זכה בירושה, אין הוא יכול עוד להסתלק ממנה אלא רק להעבירה כדרך כל הקניית רכוש. נראה, כי בתי המשפט ראו כמה קשה תהיה התוצאה אם ישללו מהיורשים את זכות ההסתלקות וכיכרו יורש לקבל ירושה, למרות שהיורש אינו חייב לשלם חובות המוריש מעבר למה שירש², וזכות הירושה מעניקה ליורש זכויות בלבד ואינה מטילה עליו חובות מעבר למה שיוכה בירושה³.

מבחינת דיני המיסים, אילולא היו מכירים בהסתלקות היה על הזוכה במקרקעין, עקב הסתלקותו של אחר, לשלם אגרות העברת מקרקעין בגין אותן מקרקעין בהם הוא יוכה מכוח ההסתלקות. מאידך גיסא, אם מכירים בהסתלקות, הרי לגבי מס עזבון אותם יורשים המסתלקים מהירושה אינם נחשבים כיוורשים⁴ ואין שאר היורשים זכאים

1 ע"א 85/49 ברניקר נ' בורשמיין, פד"י ת' 306; ע"א 62/50 גומזטר נ' פרידמן, פד"י ז' 746; 171/54 מנהל מס עזבין מחוז הדרום נ' נחמה גוטליב, פד"י ט' 347.

2 אם כי הגושה זכאי לרדת לרכושו הפרטי של היורש כל עוד אינו גובה יותר משווי חלקו של אותו יורש בעזבון – בג"צ 124/53 קוקיה נ' נשיא תורן של ביהמ"ש המחוזי ירושלים ואח', פד"י ז' 594. אחריות היורשים לחובות העזבון הוסדרה בחוק הירושה, תשכ"ח-1965, סעיפים 126-134.

3 "הויתור לאחר מות המוריש פותח בעיקר עליידי הפסיקה הישראלית, ראה פסק דינו של השופט זוסמן ע"א 62/50 ופסק דינו של השופט ויתקון בע"א 171/54. לגבי ויתור בחיי המוריש אין פסיקה כזאת והענין הוא עדיין בגדר של 'סתום המרובה על המפורש'". ע"א 9/63 צבי פלדמן נ' איטליה פלדמן, פד"י י"ז 1684, בעמ' 1687. יש לציין כי כבר בזמן המנדט הכירו בתי המשפט בויתור – בג"צ 98/44 מרים כלה נ' רשם הקרקעות ת"א, אל"ר 1944, עמ' 540; ע"א 76/41 אנרכט נ' הרשקוביץ, 10 ק.ל.ר., עמ' 22. היו מקרים בהם בתי המשפט המחוזיים הכירו בויתור על ירושה עוד בחיי המוריש, תיק עזבנות 739/58 קסטר דוד נ' גיטה זליבנסקי ואח', פ"מ י"ז 394; תיק עזבנות 2405/62 קסטר מטלון נ' מול טוב, פ"מ ל"ז 352.

4 ע"א 171/54, שם. במקרה בו היורשים ויתרו על ירושתם לטובת יורש מסוים, יש לראות את הויתור כהעברה. במקרה זה המעביר נחשב כיוורש זכאי לפטורים ממס עזבון, אולם, מאידך גיסא, הזוכה בירושה מכוח העברה זו חייב באגרת העברה – ע"א 358/57 מנהל מס עזבון נ' דיקרמן ואח', פד"י י"ב 869.

לפטורים שהיו מגיעים לעזבון בגין יורשים שהסתלקו מהירושה. ניכוי אישי מיתרת העזבון מגיע רק עבור מי שזכאי לקבל חלק מנכסי העזבון.⁵ מאחר ויורש שהסתלק אינו זכאי ליטול חלק בנכסי העזבון, לא יהנה העזבון מניכוי עבורו.

היה נסיון⁶ לטעון, כי כשם שיש לבחון שאלת מעמדו של יורש הממשיך לעדה דתית מוכרת, על-פי הדין הדתי שלו, כאמור בסעיף 23 לפקודת הירושה,⁷ כך יש לבחון גם שאלת תוקף ויתור על ירושה של הממשיך לעדה דתית מוכרת, על-פי הדין הדתי. ביהמ"ש דחה טענה זו על סמך הבחנה שנעשתה עוד קודם לכן,⁸ אשר לפיה אין לפנות לחוק הדתי לפי סעיף 23 לפקודה בקשר לשאלה אם אדם זכאי לרשת, אלא רק בשאלת מעמדו, דהיינו, קרבתו ויחסו למוריש.⁹ בפסק-דין אחר של ביהמ"ש המחוזי¹⁰ נקבע, כי דיני הוויתור על ירושה שייכים לדיני המעמד האישי ולכן חל המשפט העברי על חבר העדה היהודית, אולם פסקי הדין שניתנו על-ידי ביהמ"ש העליון¹¹ פסקו, כי דיני הוויתור הינם יצירה עצמית של הפסיקה מבלי להיזקק לדין הדתי.

מאחר ועד לחוק הירושה לא היו כללי הסתלקות בחוק, גיבשו לעצמם בתי המשפט כללים משלהם. בתי המשפט הכירו בכך שיורש יכול להסתלק מכל חלקו בירושה, אך לא הכירו בכך שיורש יכול להסתלק מנכס מסוים או מחלק מסוים מהירושה שנפלה לו.¹² היו מקרים בהם היה בית המשפט מוכן לתת תוקף לויתור שנעשה לטובת יורש מסויים.¹³ מצד שני היתה דעה, שאין יורש יכול לוותר על זכות הירושה שלו לטובת אדם או יורש אחר.

"ויתור לטובתו של אחר – מה פירושו? מאחר שסדרי הירושה קבועים בחוק, ואינם ניתנים לשינוי לפי רצון הצדדים, אין הוויתור הדרך הנאותה בה יכול יורש אחד לזכות יורש אחר בחלקו בירושה – אלא אם כן יגיע אליו חלקו של 'המוותר' ממילא, לפי דיני הירושה מחמת הסתלקותו של הראשון. לא היה הדבר כך, אין לו 'למוותר' דרך אחרת מאשר להעביר (ההדגשה במקור) את חלקו בעזבון ליורש

- 5 סעיף 1 לחוק מס עזבון, תש"ט-1949.
- 6 תיק ירושה 203/58 עזבון רחל קופלר נ' כרל כהן, פ"מ י"ט 282, בעמ' 288.
- 7 סעיף 23 לפקודת הירושה קבע: "כדי להכריע בכל שאלה אם נמנה אדם על סוג אנשים או אם הוא בעל אופי או תכונה המזכים אותו ליטול חלק בירושה, ינהגו בתי המשפט האזרחיים עפ"י הכללים הבאים: (א) היה החובע מושלמי, או חבר לאחת העדות ינהגו עפ"י החוק המושלמי או עפ"י חוק העדה".
- 8 ע"א 131/54 טויה דניאל נ' סלמון חיים, פד"י ט' 984, בעמ' 989.
- 9 על הסיבוכים הנובעים מהוראתו של סעיף 23 לפקודת הירושה עמד פרופ' זילברג בספרו, המעמד האישי בישראל, עמ' 265-269.
- 10 תיק עזבונות 739/58, שם.
- 11 ע"א 9/63, שם.
- 12 תיק בקשה 264/55, תיק ירושה 925/55 וורה הרבסט נ' האפומרופוס הכללי, פ"מ י"א 270; המ' 1185/51, ת"א 1007/51 עזבון ווילף נ' מנהל מחלקת רישום והכרז קרקעות, פ"מ ז' 327.
- 13 ע"א 85/49, שם. וכן בתיק ירושה 160/49 הלוי אברהם נ' רחל יורי, פ"מ (ת), עמ' 67; תיק ירושה 925/55, שם; ע"א 570/70 חי נ' כהן ואח', פד"י כ"ה (2) 339. כך סבור גם פרופ' זילברג, שם, עמ' 285.

השני... משמעותה של אותה פעולה היא היפוכו של ויתור: שאם מוותר המעביר — אין לו מה להעביר לאחר¹⁴.

הגבלה נוספת על אפשרות הויתור קבעה שאין לוותר על תנאי, הויתור צריך היה להיות ללא כל תנאים והגבלות. אם הויתור תלוי בתנאים או הגבלות כל שהן, הרי כל עוד לא נתמלאו או כאשר תהיה מחלוקת אם אמנם התמלאו, לא נדע מי הם היורשים¹⁵.

הויתור גרם לכך שאותו יורש המסתלק כאילו לא היה יורש מעולם¹⁶. על-ידי ההסתלקות התרבו חלקיהם של כל היורשים האחרים, כל אחד בהתאם לחלקו בירושה. בסעיף 6 להצעת חוק הירושה אשר הוכנה על-ידי משרד המשפטים בשנת תשי"ב, נקבע:

"(א) יורש רשאי לוותר על חלקו בעזבון כל עוד לא חולק העזבון.

(ב) הויתור ייעשה על-ידי הודעה בכתב לידי בית המשפט.

(ג) ויתור על תנאי — בטל".

סעיף 15 לאותה הצעה קבע:

"ילדו של מוריש שמת לפניו והשאיר ילדים, הילדים יורשים במקומו, ועל דרך זו יורשים ילדים של כל קרוב שמת לפני המוריש, ושל ילד וקרוב שנמצא פסול לרשת או שויתר על חלקו בעזבון".

הכוונה היתה, איפוא, להשוות את דינו של המוותר לדינו של יורש, אשר מת בחיי המוריש. ומכאן, שעם הויתור יזכו יורשיו של המוותר בחלקו בעזבון המוריש¹⁷. תוצאה זו היתה בניגוד להלכה שהיתה עד לחוק הירושה ואשר לפיה, מי שויתר נחשב כאילו לא היה קיים מעולם וחלקו בעזבון עבר לשאר יורשי המוריש, בהתאם לחלקם בעזבון¹⁸, ולא ליורשי המוותר.

השינויים העיקריים שהוכנסו להצעת החוק שהונחה על שולחן הכנסת¹⁹ (להלן: "הצעת החוק") לעומת ההצעה של משרד המשפטים, היו אלה:

- (1) "הויתור יכול להעשות רק לאחר מות המוריש.
- (2) המוותר יכול לוותר גם רק על חלק מזכויותו בעזבון.
- (3) אפשר לוותר לטובת בן הזוג.
- (4) הוסיפו כי יש לראות המוותר "כאילו לא היה יורש מלכתחילה".

14 ע"א 171/54, שם, בעמ' 357. הלכה זו עולה גם מע"א 358/57, שם. שם אמנם הוציא ביהמ"ש המחוזי צו ירושה בהתחשבו בויתורים לטובת יורש מסויים, אולם ביהמ"ש העליון פסק, מבלי להכנס לשאלה אם לביהמ"ש המחוזי היתה סמכות לתת צו ירושה כזה, כי היורשים המוותרים לטובת יורש אחר זכו תחילה בירושה ואח"כ הקנו חלקם בירושה לאחרים. ומכאן שהמוותרים הג"ל זכאים לפטורים ממס עזבון כדין כל יורש. כך גם נפסק בע"א 211/59 זייפר נ' סלפטר, פ"מ נ"ב, עמ' 305.

15 ע"א 171/54, שם, בעמ' 358; ע"א 85/49, שם.

16 ע"א 62/50, שם, בעמ' 752; ע"א 358/57, שם.

17 כך גם קובעים החוק הגרמני (סעיף 1950 ל.ב.ג.), החוק השווייצרי (סעיף 572) והחוק האיטלקי (סעיפים 522 ו-523).

18 כך גם קובע החוק הצרפתי (סעיפים 785, 786).

19 ה"ח מס' 344 מיום 27.3.58, ה"ח תשי"ח, עמ' 212.

הסתלקות יורש מחלקו בעזבונו מורישו

ההצעה שהובאה לפני הכנסת בקריאות השנייה והשלישית (להלן: ההצעה האחרונה) וזה בעיקרה ל"הצעת החוק". השינוי העיקרי שמן הראוי לעמוד עליו הוא, שכאן, לראשונה, נקטו בלשון "הסתלקות" במקום "ויתור"²⁰. אם יש לראות את המוותר כאילו לא היתה לו כל זכות מעולם הרי לשון הסתלקות נכונה יותר. מאידך גיסא, מתן אפשרות להסתלק לטובת אדם מסוים, אפילו זכות זו מוגבלת לבן הזוג בלבד, רומזת על ויתור דוקא, שכן המוותר העביר חלקו בעזבונו לאחר שוכה בו, שאם לא היה זוכה בו, מנין קמה לו הזכות לקבוע מי ייחנה מחלקו בעזבונו?²¹

חוק הירושה, תשכ"ח, נתן גושפנקא חוקית לענין ההסתלקות וקבע בסעיף 6 לחוק כדלקמן:

6. א. לאחר מות המוריש וכל עוד לא חולק העזבונו, רשאי יורש, בהודעה בכתב לבית המשפט, להסתלק מחלקו בעזבונו כולו או מקצתו.
ב. מי שהסתלק מחלקו בעזבונו, רואים אותו במידה שהסתלק כאילו לא היה יורש מלכתחילה. אין הסתלקות לטובת אדם אחר, אלא לטובת בן-זוגו או ילדיו של המוריש.
ג. הסתלקות של קטין ושל מי שהוכרו כפסול-דין טעונה אישור בית המשפט.
ד. הסתלקות על תנאי בטלה".

שלוש הערות על סעיף זה:

1) יורש יכול להסתלק מכל חלקו בעזבונו או ממקצת חלקו²² בעזבונו, כלומר, משיעור מסוים מהעזבונו, אולם אין הוא יכול להסתלק מחלקו בנכס מסוים²³, השייך לעזבונו. על תוצאה זו ניתן ללמוד גם מסעיף 69(א) לחוק הקובע, כי "צו ירושה יצהיר על שמות היורשים ועל חלקו היחסי של כל אחד מהם בעזבונו". לשון הסעיף, המחייבת הצהרה על חלקו היחסי של כל יורש בעזבונו, מאפשרת אך ורק הוצאת צו הקובע את שיעור חלקו של כל יורש בעזבונו. פירוש זה עולה גם מהתקנה²⁴ הקובעת, כי בתצהיר ההסתלקות יש לציין את "שיעור ההסתלקות". לא גדרש לציין הנכסים מהם מסתלקים. אין כל סיבה מדוע לא יאפשר המחוקק הסתלקות מנכס מסוים בעזבונו. לעיתים קרובות קורה שהיורשים אינם מעוניינים להסתלק מכל חלקם בעזבונו ואף לא להקטין את חלקם בעזבונו. כל רצונם הוא להסתלק מחלקם בנכס

20 השינויים האחרים הם: בהצעה שהובאה לפני הכנסת נקבע כי ההסתלקות תיעשה על-ידי הודעה בכתב לבית-משפט במקום פרטים ברשומות. בהצעה האחרונה הוסיפו כי הסתלקות של קטין ומי שהוכרו כפסול-דין טעונים אישור בית-משפט.

21 ע"א 171/54, שפ, בעמ' 350 ו-357.

22 ההסתלקות נעשית על-ידי הגשת תצהיר לבית המשפט בו מצהיר היורש כי הוא מסתלק מהעזבונו או מחלק ממנו, — תקנה 52 לתקנות סדרי הדין בעניני ירושה, תשכ"ו-1965.

23 ת"ע 3765/69 (לא פורסם) הוזכר אצל תימור, "דיני ירושה בישראל להלכה ולמעשה", תוספת לדיני הירושה, עמ' 18 וכן בתיק בקשה 242/70, הוזכר אצל תימור, שפ, עמ' 21, ושאר האסמכתאות שציטטו שם ואשר לא פורסמו.

24 תקנה 52 הנ"ל.

מסויים, למשל, כאשר ברצון הילדים להסתלק מחלקם בדירת המגורים לטובת אמם האלמנה. בעיה זו תתעורר גם כאשר היורש זכאי לירושה מכוח צוואה אשר על פיה נפלו לזכותו נכסים מסויימים מהעזבון או ניתן לו חלק יחסי מהעזבון. היורש לא יוכל להסתלק מנכס מסויימים אלא רק משיעור מסויימים מחלקו בכל הנכסים שנפלו לו. לפי החוק יכולים יורשים להסכים ביניהם על אופן חלוקת העזבון.²⁵ כן קובע החוק ש"אין למסור נכס אחד ליורשים אחדים בלי הסכמתם".²⁶ מכאן שהיורשים יכולים להסכים ביניהם, כי יורש אחד יקבל נכס מסויימים תמורת ויתורו על חלקו בנכס או נכסים אחרים, כך, שבסופו של דבר, יכול כל יורש לקבל נכס שלם מחלקו בעזבון. היורשים יכולים, איפוא, להגיע לאותה תוצאה של הסתלקות מחלקם בנכס מסויימים בדרך עקיפה, ואין כל סיבה מדוע לא יאפשר המחוקק להגיע לתוצאה זו בדרך ישירה, על-ידי כך שירשה ליורש להסתלק עוד לפני חלוקת העזבון מחלקו בנכס מסויימים בעזבון המוריש.

(2) לפי לשון הסעיף היה מקום לראות את המסתלק כאילו לא היה יורש מעולם. מכאן שחלקו היה צריך לעבור לכל שאר יורשי המוריש. מעצם העובדה שהיורש מסתלק אין לעזבון יורשים חדשים, אלא חלקם של שאר היורשים גדל באופן יחסי לחלקו של כל אחד בעזבון, ואין לראות המסתלק כאילו נפטר לפני מורישו. כך גם נקבע במפורש בסעיף 21 ל"הצעת החוק":

"מי שנמצא פסול לרשת ומי שוויתר על חלקו בעזבון, שלא לטובת בן זוגו של המוריש, חלקו מתווסף לשאר היורשים לפי חלקיהם".

סעיף זה הושמט מה"הצעה האחרונה", ובמקומו קבע סעיף 14 ל"הצעה האחרונה": "ילדו של המוריש שמת לפניו והשאיר ילדים, הילדים יורשים במקומו, ועל דרך זו יורשים ילדים של כל אחד מקרובי המוריש שמת לפניו; והוא הדין בילד או קרוב שנמצא פסול לרשת או שהסתלק מהירושה שלא לטובת בן זוגו של המוריש".

נוסח זה של הסעיף נתקבל על-ידי הכנסת, פרט לכך שבסיפא של הסעיף הוספו גם הילדים במקביל לתיקון שנתקבל לגבי סעיף 6.

על-פי סעיף 14 לחוק, דינו של המסתלק מהירושה, שלא לטובת בן זוגו או הילדים, כדין יורש שמת לפני המוריש. יורשי המסתלק יזכו, איפוא, באותו חלק מהעזבון שהיה מגיע למסתלק כאילו המסתלק מת בחיי המוריש. חלקו של המסתלק לא יעבור, איפוא, לשאר יורשי המוריש כדרך שנפסק לפי חוק הירושה.

לכאורה נמצא כאן סתירה בין סעיף 6(ב), לסעיף 14. יש, איפוא, לפרש, כי כל מה שהרישא של סעיף 6(ב) באה להשיענו הוא כי המסתלק לא נחשב מעולם כיוורש, אף לא בתקופה שבין מות המוריש ועד מועד ההסתלקות. ההסתלקות מקבלת, איפוא, תוקף רטרואקטיבי מיום מות המוריש.²⁷ כתוצאה מכך, היורש המסתלק פטור מחובות העזבון גם באותם מקרים בהם היורש אחראי לאותם חובות אף אם לא זכה בחלק כלשהו מהעזבון (סעיפים 128-129 לחוק). נראה אמנם, שמלכתחילה לא לפירוש זה של הסעיף

25 סעיף 110(א) לחוק.

26 סעיף 117(ג) לחוק.

27 למרות זאת, כל עוד לא הסתלק היורש, ניתן לעקל חובות המגיעות לאותו יורש בעזבון, סעיף 7 לחוק הירושה. ע"א 639/69 שלבבר ג' חר"ג, פד"י כ"ד (2) 138.

הסתלקות יורש מחלקו בעזבונו מורישו

התכוון המחוקק. סעיף 6(ב), כפי שנתקבל, הוכנס לראשונה ל"הצעת החוק" ואז הוא תאם את סעיף 21 לאותה הצעה והכוונה היתה, כנראה, להשמיענו שיש לראות את המסתלק כאילו לא היה בחיים מעולם והסתלקותו גורמת לכך ששאר יורשי המוריש יוכו בחלקו של המסתלק בהתאם לחלקם בעזבונו. עתה, משנתקבל סעיף 14 לחוק, אין יותר מקום לפירוש זה, ומצוים אנו לפרש את סעיף 6(ב) כדרך הפירוש הראשונה על מנת שלא יסתור את סעיף 14. נראה, איפוא, כי כיום, לאור סעיף 14, איבד סעיף 6(ב) רישא את עיקר מטרתו המקורית, והוא במידה רבה מיותר.

בשאלת ההסתלקות מהירושה היה עיקר הוויכוח בכנסת, בקריאות השנייה והשלישית, אם לאפשר הסתלקות גם לטובת הילדים וההורים בנוסף לבן הזוג. רוב חברי הכנסת²⁸, אשר נמקו הסתייגותם לסעיף, היו בעד הכללת ההורים והילדים. בסופו של דבר התקבלה הצעת פשרה²⁹, המוסיפה רק את הילדים, לצד בן הזוג, כנהנים היכולים לזכות מהס-תלקות לטובת אחרים³⁰.

נראה, כי חברי הכנסת אשר השתתפו בוויכוח יצאו מתוך הנחה שכל הסתלקות גוררת אחריה הגדלת חלקם של היורשים האחרים כפי שהוצא ב"הצעת החוק". חוג היורשים אשר לזכותם ניתן להסתלק צומצם אך ורק מהסיבה שרצו למנוע "כל מיני טרנסאקציות בקשר להסתלקות מהירושה"³¹. מצד שני, לא רצו לסלול לחלוטין האפשרות של הסתלקות לטובת סוגי יורשים על מנת למנוע הוצאות מיותרות ולאפשר ליורש האמיד להסתלק לטובת הורה או אח הזקוקים יותר לכספי העזבונו³².

אף אחד מחברי הכנסת לא דן בהקשר זה בסעיף 14 ל"הצעה האחרונה". מהסיפא של סעיף 14, אשר הוספה לראשונה ב"הצעה האחרונה", עולה, כי בכל מקרה בו יורש מסתלק מהירושה שלא לטובת בן הזוג והילדים — בהתאם לנוסח הסופי של הסעיף — יש לראות את המסתלק כאילו נפטר בחיי המוריש וחלקו בעזבונו המוריש יעבור ליורשיו שלו ולא לשאר יורשי המוריש. יורשי המסתלק לפי סעיף זה יכולים להיזת רק הצאצאים. אם זו תוצאה של הסתלקות, הרי על-ידי הסתלקות סתמית ניתן להתחמק מתשלום מיסים, תוצאה אותה רצה המחוקק למנוע³³, הרבה יותר מאשר על-ידי הסתלקות לטובת בן-זוג או ילדים של המוריש, שכן היורש יעביר ישירות, עוד בחייו, הרכוש המגיע לו כיורש בעזבונו, ליורשיו שלו. המסתלק חוסך על-ידי כך את הצורך בהעברת נכסיו ליורשיו בחייו. היורשים עשויים לחסוך במס עזבונו, שכן

28 חברי הכנסת אונא, שופמן, נחום ניר-רפאלקס ויוסף קושניר.

29 ההצעה הוצעה על-ידי חבר הכנסת אוניה.

30 נראה, כי ניתן להסתלק גם לטובת ילד אחד מתוך כמה ילדים ואין צורך להסתלק לטובת כל הילדים, שכן אין כל סיבה מדוע לא יחול על סעיף 6 לחוק הירושה סעיף 2 לפקודת הפרשנות הקובע "כל האמור בחיקוק בלשון יחיד אף הרבים במשמע וכן להיפך...". אם כי דעת פרלס, הפדקליט, כ"ג, עמ' 258, היא, שאין אפשרות להסתלק לטובת ילד מסוים.

31 מדברי חבר הכנסת שופמן, דברי הכנסת, שם, עמ' 960. כך גם נימק זאת חבר הכנסת אוניה, שם, עמ' 962.

32 ח"כ אונא, שם, 961.

33 "קיימת השאלה: הסתלקות זו מה היא? האם היא טרנסאקציה למען חסכון של אגרות, של מיסים, או לא? כי אם לא — הרי המסתלק יכול לעשות אחרת. אם הוא רוצה למסור את זכותו בירושה לאחד הקרובים האחרים, הרי הוא יכול לממש את חלקו ולמסור אותו לשאר היורשים". מדברי חבר הכנסת אוניה, דברי הכנסת, שם, עמ' 967.

אילולא ההסתלקות היו הנכסים המגיעים למסתלק נתונים פעמיים לשומת מס עזבון, פעם כאשר המסתלק היה זוכה בהם ופעם עם מותו של המסתלק.

אם המחוקק מאפשר הסתלקות לטובת נכדים שאינם זכאים כלל לרשת, וזו התוצאה של ההסתלקות הרגילה, הרי אין כל סיבה מדוע לא יאפשר גם הסתלקות לטובת יורשים אחרים של המוריש, כגון הוריו, אשר ודאי זכאים יותר ליטול חלק בעזבון, שכן הם הקרובים הראשונים לירושה ונוטלים בכל מקרה חלק בירושה על-פי דין. אם שיקולי מיסים יש כאן, הרי משרד האוצר מפסיד, ברוב המקרים, יותר אם יורשי הירושה ירשו מהמוריש, מאשר במקרה בו הירושה כולה תשאר בידי יורשי המוריש, אם כי בחלוקה שונה מהמגיע להם על-פי הדין.

באשר לשאלה העקרונית, מי ראוי יותר לקבל את חלקו של המסתלק בעזבון: שאר יורשי המוריש או יורשי המסתלק, נראה, כי השיטה הראשונה שהיתה נהוגה אצלנו עד לחוק הירושה מתיישבת יותר עם העקרונות הכלליים של הירושה, ובמיוחד עם עקרון הנפילה המיידית של הירושה, אשר נקבע בסעיף 1 לחוק הירושה. לפי עקרון זה, היורשים זכאים לחלקם בעזבון המוריש מיד עם מותו, למרות שטרם הוברר חלקו של כל יורש בעזבון. צו ירושה, או צו קיום צוואה, הינם צווים המצהירים על זכויות היורשים בלבד ואינם מקנים זכויות כל שהן³⁴. העקרון האחרון אמנם אינו מתיישב עם הסתלקות כל שהיא, מכל מקום, קרוב הוא יותר לאותה שיטה אשר על-פיה לא יוספו לאחר המוות יורשים נוספים שלא היו כלל בחזקת יורשים עם מות המוריש. למרות שהשיטה שהונהגה על-ידי חוק הירושה נהוגה במספר ארצות, קשה לקבל העקרון אשר על-פיו ייתכן, שעקב הסתלקות ירשו נכדים ישירות את סבם למרות שאביהם עדיין בחיים, בעוד שיורש אינו יכול לגרום בדרך הסתלקות להגדלת חלקו של יורש אחר מסויים, מלבד בן הזוג או ילדים.

3) המחוקק לא קבע באיזה יחס יתחלק חלקו של המסתלק בין הזוכים מההסתלקות. אם הזוכים הם כל יורשי המסתלק כאמור בסעיף 14, החלוקה ביניהם תהיה כדרך שהיתה אילו המסתלק נפטר לפני המוריש. הזוכים מההסתלקות במקרה זה יתחלקו איפוא ביניהם בחלקו של המסתלק בהתאם לחלקם בירושתו של המסתלק. הבעיה תתעורר כאשר ההסתלקות נעשית לטובת יותר מאדם אחד והנהגים ממנה הינם בן-זוג או ילדי המוריש. יש לפרש כי למסתלק הזכות לקבוע את שיעור חלקם של הנהגים. אם הוא לא עשה זאת יש הסבורים³⁵ כי הנהגים יחלקו ביניהם את חלקו של המסתלק בהתאם לשיעור חלקם בעזבון המוריש. אולם נראה, כי באין קביעה מפורשת אחרת של המסתלק, יש לפרש כי הנהגים מההסתלקות יחלקו ביניהם את חלקו של המסתלק בעזבון בחלקים שווים. ייתכנו מקרים שלא כל היורשים יהנו מההסתלקות. אם ההורים בחיים, על אף שהם יורשים על-פי דין, לא יוכלו כלל ליהנות מההסתלקות הנעשית בהתאם לסעיף 6(ב) סיפא לחוק. כן ייתכן שהמסתלק יסתלק רק לטובת חלק מהילדים או רק לטובת בן הזוג וישארו ילדים נוספים אשר לטובתם לא הסתלק. לא ייתכן איפוא שהנהגים מההסתלקות יחלקו ביניהם מה שמגיע להם מהמסתלק כשיעור חלקם בעזבון כולו, אלא רק לכל היותר בהתאם ליחס שבינם ובין עצמם בחלקו של המוריש. לתוצאה זו, נראה שלא התכוון

34 סעיפים 66 ו-69 לחוק הירושה.

35 ד"ר פ"ה שטראוס, דיני הירושה בישראל, עמ' 35-36.

הסתלקות יורש מחלקו בעזבון מורישו

המחוקק. יש אף לזכור כי בסופו של דבר הנהגים מההסתלקות זוכים בחלקו של המסתלק בעזבון אך ורק מכוח רצונו של המסתלק, ולא ישירות מהמוריש. לסיכום ייאמר: יפה עשה המחוקק בהכירו בהסתלקות מהירושה, אולם גראה, כי היה מקום לכללים גמישים יותר בנדון ולאפשר גם הסתלקות מנכס מסויים מהעזבון ולא להתנות את ההסתלקות בהסתלקות משיעור מסויים מהעזבון. כן היה מקום לאפשר למסתלק לגרום לכך, כי חלקו בירושה יעבור לכל יורש אחר, גם אם אין הוא בן-זוגו של המוריש או ילדו.